կան մէկ քանի դիտողութիւններ կատարելիք, զոր կը համարձակինք ընել հոս յուսալով որ կրնան օգտակար ըլլալ, մանաւանդ մէկու մը, որ կը տենչայ գրական կատարելութեան:

Նախ ըսելու է որ բանաստեղծը պէտք չէ մեղանչէ ուղիղ բանի եւ իմաստասիրական ճշմարտութիւններու դէմ, տարուած չափազանցուած երեւակայութենէն կամ զգացումի բուռն թափէն: Իր Ես Վահագնի կ'աղօթեմ-ը կը վիրաւորէ կրօնական մաքուր ու ուղիղ զգացումը. Վահագն չաստուածը ո՛չ հին ատեն եւ ո՛չ ալ այսօր բարիք մ'ըրած ունի հայ ազգին՝ իբրեւ աստուածային անգոյ զօրութիւն. ուստի փուճ ուղերձ մըն է այդ քերթուածը եւ նաեւ հակաքրիստոնէական՝ պարունակելով իր մէջ հայհոյական միտք: Եթէ հայերս տառապած ենք ու կրած անլուր խըժդըժութիւններ և անիրաւութիւններ, պատճառը յաճախ մենք իսկ եղած ենք մեր անքաղաքակիր շարժումներով ու գործունէութեամբ: Կրօնքի եւ Աստուծոյ հանդէպ երկիւղածին ապաւինութիւնը եւ քրիստոնէական սիրոյ զգացումը բացարձակ հակառակ չեն որ հարկ եղած միջոցները ձեռք առնուին թշնամիին դէմ, մանաւանդ թէ հայրենասիրական պարտականութիւն մըն է այդ՝ համաձայն Աստուծոյ կամքին եւ անոր հաճելի, որ ինքնապաշտպանութեան ամէն կարելի միջոցներով պահպանենք մեր եկեղեցիներու եւ ընտանիքներու սրբութիւնն ու գոյութիւնը: Նոյնը չըրի՞ն Վարդանանց պատերազմին զօրավարներն ու զինուորները: Պատմական սխալներ գործուած են այո՛, այս տեսակէտով մեր մէջ, երբեմն տգէտ կղերականներու թելադրութիւններով եւ անգիտակից, միամիտ ու ձեռնպահ կրօնաւորականութեամբ թշնամիին դէմ, պարզապէս աղօթելով՝ որ Աստուած իր հրեշտակները զրկէ սատկեցնելու յարձակող ու քանդող թշնամին: Ու ի՞նչ եղած է հետեւանքը այս կերպ գործունէութեան ժողովուրդի մէջ. ընդվզում մը Աստուծոյ ամենազօր կարողութեան ու կամքին դէմ: Ներելի չէ հետեւաբար որ Օ. Զարմունի կրկնէ այս խոշոր, անհեթեթ սխալը իր այն տպեղ բացատրութիւններով՝ զոր կ'ընէ այդ քերթուածին մէջ թէ. «ա՛լ չի վրկեր զիս քու խաչ, չատոնց է որ մոռցեր ես ու զիս լքեր իմ բախտին». ինչպէս նաեւ իր Ա՛լ չեմ աղօթեր քերթուածին մէջ երբ կ'ըսէ. «Դուն չտեսար կուրօրէն երբ դանկերը ճղմեցին սիրելիներու», եւ թէ «Ցամքած է ակն ուժերուդ» եւն...:

Տգաղչափական տեսակէտով ոտանաւորները կը կրեն իրենց վրայ թոյլ կերպարանք մը, որ անշուշտ կը սրբագրուի եթէ նկատի առնուին գլխաւորապէս անդամահատութեան կարեւոր օրէնքները: Անդամ մը միւս անդամէն կը բաժնուի ընդհանրապէս չեշտով, բայց չէ կարելի հայերէնի մէջ չեշտել ը յօդը որ բառերուն ծայրը կը գրուի, օր. չէ կարելի գրել Գիւղին եղբը ըսպիտակ... (էջ 28), չառաւիղը եւ անկէ... (93). ամբողջական տողի օրինակ տալով. «Տէր քանդեցի տաճարըդ. | տաճարըդ որ | ըստացաւ (133):— Նմանապէս ներելի չէ որ, թէ բառերով կատարուին բաժանումներ անդամի, ինչպէս կը տեսնուի սխալը վերի օրինակին մէջ եւ սա տողէն. «Եւ ըզդամ որ | երակներէս | կը հոսի» |. եւ կամ «Ու գիտեմ թէ | ինչպիսի | ոգիներու | եմ անօթ (74): Դարձեալ չեշտը չ'իյնար եւ, ու, շաղկապներու վրայ անդամի բաժանման ատեն, օր. Շատեր եղան | աքսորեալ | հեռաւոր ու | ցուրտ ափեր:

Այսպիսի թեքումներու կը հանդիպինք յաճախ մեր բանաստեղծին քով, ինչպէս նաեւ աննիրդաշնակութիւններու, բաղաձայն տառերու ուժգին բախումին, օր. «Եւ մերթ ինչո՞ւ նետեց զիս խորն ցեխերուն (54) եւն, եւ անդամ մըն ալ ոտքի կաղութեան, փոխանակ եօթնոտեան տողի ութոտեան գրուած, ինչպէս «Ընդվզում» քերթուածին մէջ. «կեանքիս աննենդ բարեկամներ (137), որ անշուշտ պարզապէս վրիպում մըն է:

Լեզուական տեսակէտով ունի շատ մը տպեղ բարդութիւններ, ինչպէս ներբնայոյզ (10), արտաբնապէս (43) փոխանակ ներբսայոյզ եւ արտաբսապէս, վասն զի դրարարի մէջ բառերը ներբս եւ արտաբս են. հաջոց (25), ձեւ մը որ գոյութիւն չունի, անոր տեղ պէտք էր գործածել հաջիւն կամ հաջում. յետոյ յաճախ կը գործածէ ուժգամ բառը որ տպեղ է, անգործածելի. անոր տեղ կիրարկելու է ուժգամ, ուժասպառ: Ունի եւս կ'արածեցնէի հատս (105) փոխանակ կ'արածէի, վասն զի արածել բայը արդէն ներգործական է եւ ոչ թէ չեզոք՝ որ ցնել ածանցով վերածուի անցողական ներգործականի, ինչպէս նստիլ՝ նստեցնել, պառկիլ՝ պառկեցնել եւն:

Ընդհանուրի մէջ հեղինակի լեզուն հեռու է ճկուն, ներդաշնակ ու հարուստ լեզու մ'ըլլալէ, եւ խորհիլ կու տայ որ ան ինքնաշխատութեամբ ձեռք բերած է իր հայերէնագիտութիւնը, ինչ որ շատ գովելի եւ խրախուսելի է անտարակոյս մեր այժմեան հայ երիտասարդութեան քով, որ ցրուած զանազան գաղութներու մէջ հերոսական ճիգեր կը թափէ իր մայրենի լեզուն սորվելու ընթերցումներով: Ինչ ալ ըլլայ պայմանը կեանքին եւ զարգացումին, մենք իր մէջ կը տեսնենք հայրենիքի հանդէպ բուռն ու կաթոգին սէր մը, աննուաճելի նոյնիսկ ամէնէն աններպատ պարագաներու տակ, սէր մը որ կը մղէ զինքը նուիրուելու գրականութեան, որուն մէջ յաջողելու համար անշուշտ հարկաւոր է կոչումն ունենալ այդ ասպարէզին: Ու Օ. Զարմունի իր պարզունակ խոկումներուն եւ զգայնութիւններուն մէջ, կը յիշեցնէ մեզի դաշտերու մէջ ծլած ծաղիկները, որոնք կարծես աննշան են, բայց իրենց գոյնին ընական ու վառ գեղեցկութեամբը կը գրաւեն մեզ: Կը սպասուի իրմէ յղացումով եւ արուեստով աւելի կատարեալ գործ մը որ ստուգիւ արդարի չափանիշը ըլլայ իր տաղանդին:

Հ. Մ. Ճ.

ԱՆԲԱԽՏ ԽՈՐՀՈՂԻ ՄԸ «ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ»ԷՆ

— Ծնած ես ազատ ըլլալու համար, արիութեամբ իրագործելու համար գաղափարդ. գիտես որ ասոր մէջ կը կայանայ խաղաղութիւնը:

Հաւասարակշռութիւն, ներդաշնակութիւն, գիտնալ, սիրել, ուզել. գաղափար, գերզեցկութիւն, սէր. ապրիլ Աստուծոյ կամքով, յաւիտենական կեանքով. խաղաղութիւն ունենալ անձիդ հետ, ճակատագրիդ հետ. լաւ գիտես զայս: Ճանչցար, զգացիր յաճախ որ այս է քու պարտքդ, կոչումդ, երջանկութիւնդ (1847):

— Պաշտել, ըմբռնել, ընդունիլ, զգալ, տալ, գործել, ահա՛ քու օրէնքդ, պարտքդ, երջանկութիւնդ, արքայութիւնդ: Թող պատահի ինչ որ կրնայ, նոյն իսկ մահը: Համաձայն գտնուէ անձիդ հետ, մի՛ ունենար բան մը զքեզ կշտամբելու. ապրէ՛ Աստուծոյ ներկայութեան, Անոր հետ հաղորդութեան մէջ, եւ թոյլ տուր որ էութիւնդ առաջնորդուի դէպի վերնագոյն կարողութիւնները, որոնց հակառակ ոչինչ կրնաս (1848 յուլիս):

— Եղիր մաքուր, յարատեւ, հաւատարիմ անձիդ, տէր քու բնազդներուդ, արի. հաւատա՛ դու քեզի, մի՛ սպասեր ուրիշներու հաւանութեան, համակրութեան, երախտագիտութեան: Մտածէ որ գործ մ'ունիս կատարելու, որ կորսուած ժամանակը գողութիւն մէկ Աստուծմէ, որ վհատութիւնը տկարութիւն է, որ ճշմարիտ խաղաղութիւնը խղճիդ անդորրութիւնն է, միակ պտուղ քաջասրտութեան եւ բարեպաշտութեան: Եղիր արիասիրտ, զօրաւոր, բարի: Եղիր ճշմարտին ախոյեանը, պաշտպանէ հողին եւ ազատութիւնը, գործակցէ՛ ապագայ ընկերութեան ծնունդին, մի՛ յուսահատիր ոչ քու անձէդ եւ ոչ ուրիշներէն, սիրէ, հաւատա, աշխատէ, կռուէ, յուսա...: Մի՛ մոռնար նպատակդ, գօտեպնդէ մէջքդ, կեղրոնացուր ուժերդ, կապէ խուրձդ, խնայողութեամբ գործածէ ոչ թէ սիրդդ, այլ ժամանակդ եւ ժամերդ (1852 Սեպտ.):

ԲՐԵՏԵՐԻԿ ԱՄԻԵԼ,

digitised by A.R.A.R.@